

Ostași din Țările Române în slujba Înaltei Porți (secolele XIV-XVIII)

IONEL-CLAUDIU DUMITRESCU

În anul 1354, turcii otomani au realizat un cap de pod stabil în Europa, profitând și de sprijinul naturii¹, și au trecut la cucerirea Balcanilor. Statele creștine din regiune n-au sesizat dimensiunile pericolului reprezentat de noul vecin, care-și trăgea seva puterii din fanatismul ostașilor musulmani și din dorința firească a oricărui luptător de a se îmbogăți prin jaf². Când conducătorii acestor state au înțeles situația, era deja prea târziu și alianțele s-au frânt de zidul islamic. Flamurile cu semilună au înaintat cu repeziciune și la 1388 se oglindeau deja în undele bătrânului Danubius.

Oștirile Țării Românești au făcut cunoștință cu cele turcești atunci când țarul de la Târnovo a dorit să ocupe cetatea Vidinului, dar acest prim succes românesc, din 1369, n-a putut frâna elanul navrapilor. Au fost necesare curajoasele acțiuni realizate de Mircea cel Bătrân pentru a opri steagurile turcești pe linia Dunării. Cu toate faptele de arme săvârșite de români, superioritatea numerică și înzestrarea cu armament și-au spus cuvântul. Țara Românească a trebuit să se recunoască învinsă și să plătească tribut încă din 1395, când pe tronul muntean s-a urcat Vlad Uzurpatorul³. Haraciul a fost plătit constant începând cu anul 1417⁴, dar au existat și momente de revoltă, care mențineau autonomia, însă cu prețul sporirii sarcinilor fiscale.

Sultanii au căutat să obțină de la populațiile creștine supuse cât mai multe produse necesare continuării, în bune condițiuni, a expedițiilor de cucerire. Fiecare provincie proaspăt cucerită, după ce era organizată și refăcută, servea drept bază de atac. Statele vasale sultanului trebuiau să ridice forțe militare, practică de origine asiatică, musulmanii în perioada Islamului clasic preferând să primească bani, alimente, haine și arme, deoarece nu aveau încredere în locuitorii

¹ Mihail Guboglu, *Crestomație turcă. Izvoare narative privind istoria Europei orientale și centrale (1263-1683)*, București, 1977, p. 79-81; Halil İnalcık, *Imperiul otoman. Epoca clasică (1300-1600)*, ed. de Mihai Maxim, București, Edit. Enciclopedică, 1996, p. 51.

² Ducas, *Istoria turco-bizantină (1341-1462)*, ed. critică de Vasile Grecu, București, Edit. Academiei, 1958, p. 174-176.

³ *Cronici turcești privina Țările Române (sec. XV-mijlocul sec. XVII)*, Extrase, vol. I, ed. de M. Guboglu și M.A. Melmed, București, Edit. Academiei, 1966, p. 39 și 49.

⁴ Este anul intrării Țării Românești în sfera de influență otomană, Şükrüllah bin Şhabeddin Ahmed, *Behdjet-üt-Tevarih*, în *Cronici turcești*, vol. I, p. 32.

statelor neintegrate în Casa Islamului⁵. Turcii se îndoiu de fidelitatea trupelor creștine și, de aceea, le încredinșau misiuni secundare, cum ar fi construirea de poduri și fortificații pasagere, paza unor puncte obligate de trecere sau a unor depozite, paza prăzii și a robilor, escortarea unor piese grele de artilerie. Bineînțeles că trupele din statele vasale participau și la lupte și chiar au reușit să întoarcă soarta bătăliei în favoarea turcilor (Nicopole, 1396)⁶ sau să trezască respectul adversarului (Ankara, 28 iulie 1402)⁷.

Turcii otomani s-au prezentat în Europa nu ca niște adepți fanatici ai Islamului, religia devenind dominantă în stat abia după victoriile lui Selim I (1512-1520) asupra Iranului și Egiptului mameluc și de unde au fost aduși o mulțime de teologi musulmani⁸, ci ca niște războinici ce urmăreau satisfacerea propriilor interese materiale⁹. Ei acționau mai mult după obiceiurile războinice asiatice decât după prevederile războiului sfânt¹⁰. Practica utilizării unor detașamente militare aparținând populațiilor din statele supuse s-a aplicat pe scară largă de către mongoli, care-și păstrau forțele de elită pentru acțiunile de luptă¹¹. Otomanii, parcă vrând să demonstreze originea din stepele Asiei, au aplicat această metodă de întărire a propriilor rânduri. În jurisprudența islamică părerea dominantă este că „Nu trebuie ca musulmanii să lupte cu oamenii necredincioși în compania altor oameni necredincioși”¹², deoarece s-ar întări, într-un fel sau altul, Casa Războiului.

Începuturile colaborării româno-otomane

Istoriografia română a acordat importanță numai situațiilor conflictuale și a minimalizat pe cei care au slujit cu armele interesele otomane. Nu s-a observat că dacă din punct de vedere militar s-au obținut uneori succese răsunătoare, acestea nu tăiau decât barba, ce se refăcea mult mai deasă, țara răzvrătită ieșea ruinată din punct de vedere economic și cu mari sacrificii umane, oamenii pierdând în

⁵ M.Hamidullah, *Documents sur la diplomatie musulmane à l'époque de Prophète et des Khalifes orthodoxes*, Paris, 1935, doc. 80, 262, 263.

⁶ Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman până la 1656*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 66-67.

⁷ Idem, *Relații româno-orientale*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 6; Ducas, *op.cit.*, p. 96.

⁸ Idem, *Istoria Imperiului otoman*, p. 151.

⁹ Tahsin Gemil, *România și otomanii în secolele XIV-XVI*, București, Edit. Academiei, 1991, p. 54.

¹⁰ Asupra „războiului sfânt” a se vedea Viorel Panaite, *Din istoria dreptului islamic al popoarelor: doctrina djihadului*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D.Xenopol», „A.I.I.A.J.”, tom XXII/2, Iași, 1985, tom XXIII/1, 1986.

¹¹ B.D.Grecov și A.I.Iecubovschii, *Hoarda de Aur și decăderea ei*, București, Edit. de Stat, 1953, p. 196.

¹² achi.Chaibani, *Le Grand Livre de la Conduite de l'Etat*, vol. III, Ankara, 1990, p. 118.

lupte sau luând calca lungă și dureroasă a robiei¹³. Ar trebui să se revizuiască opiniile despre domnii supuși care și-au apărat glia prin plăți și așteptând un context internațional favorabil și sigur. Mulți domni au greșit arătând încredere unor promisiuni făcute de suveranii vecini. Constantin Brâncovcanu a dus o politică externă înțeleaptă și a reușit să-și ferească țara de atacurile forțelor turco-tătare în vara anului 1711, dar acțiunea nechibzuită a spătarului Toma Cantacuzino i-a atras sfârșitul tragic din august 1714.

Asupra începuturilor colaborării româno-otomane găsim informații în puținele documente și cronici, acestea fiind transmise posterității în mod sumar și imprecis. Cronicile creștine sunt străbătute ca un fir roșu de ideea luptei antiotomane, iar cele turcești acordă atenție faptelor de armă ale oștilor islamice.

În ceea ce privește Țara Românească, începuturile colaborării cu Poarta pot fi plasate în primăvara anului 1395, când Vlad Uzurpatorul a profitat de slăbirea autorității lui Mircea cel Bătrân, în urma bătăliei de la Rovine, și și-a asigurat tronul prin închinare în fața sultanului Baiazid Trăznetul. În opera lui Enverî, intitulată *Düsturname* (Cartea vizirului) se spune că Mircea „s-a împăcat și a trimis avuții cu soli”¹⁴, dar din derularea acțiunilor rezultă că domnul muntean a rămas în continuare în tabăra adversarilor. Mai mult ca sigur, Vlad a dorit să-și consolideze tronul prin înțelegere cu puternicul vecin de la sud de Dunăre, asigurându-se, totodată, de sprijinul domnului Moldovei și al regelui Poloniei. Dacă sultanul a respectat cutuma din relațiile cu statele balcanice, atunci, în mod sigur, au fost cerute și trupe românești. Acestea i-au condus, probabil, pe turci în Țara Bârsei (decembrie 1395)¹⁵ și au decimat pe cruciații care își căutau mântuirea prin Țara Românească după dezastrul de la Nicopol¹⁶. Mircea cel Bătrân, după revenirea din Transilvania, în ianuarie 1397, a fost într-un permanent conflict cu bandele de năvrapi, eforturile sultanului îndreptându-se împotriva Constantinopolului și a lui Timur Lenk. După dezastrul de la Ankara¹⁷, voievodul muntean a contribuit la menținerea divizării statului otoman, prin susținerea diferiților fii ai sultanului Baiazid.

Melmed I a profitat de rezervorul uman din Asia Mică și a trecut la ofensivă

¹³ Pentru detalii suplimentare se vedea I.C. Dumitrescu, *Regimul prizonierilor în Imperiul otoman (sec. XIV-XVIII)*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1/1997, p. 19-68.

¹⁴ Enverî, *Düsturname*, în *Cronici turcești*, vol. I, p. 39.

¹⁵ Tahsin Gemil, *op.cit.*, p. 81.

¹⁶ Constantin Căzănișcanu, *Pe urmele lui Mircea cel Mare*, București, Edit. Sport-Turism, 1987, p. 134.

¹⁷ Forțele Țării Românești n-au luat parte la bătălie (v. Aurel Decei, *A participat Mircea cel Bătrân la lupta de la Ankara?* în *Relații româno-orientale*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 5-14). Dacă această colaborare ar fi avut loc, atunci s-ar mai fi cerut ostași pentru expedițiile din Anatolia în virtutea cutumii; despre cutumă v. Viorel Panait, *Cutumă în relațiile româno-otomane (secolele XVI-XVIII). Puncte de plecare pentru o discuție istoriografică*, în „A.I.I.A.I.”, tom XXX, 1993, p. 507-523.

în Europa, unde, cu toată opoziția lui Musa, a asigurat reîntregirea Imperiului Otoman. Dar dincolo de Dunăre se afla voievodul Mircea, cel care aflăse flăcările anarhiei și care trebuia pedepsit. O nouă campanie la nord de fluviu se putea solda cu o înfrângere similară cu cea de la Rovine, din primăvara lui 1395, și înțeleptul sultan a considerat că unitatea statului este destul de fragilă și nu poate rezista șocului, mai ales dacă se ținea cont că voievodul muntean era aliat cu regele Ungariei. S-a preferat soluția întăririi cetăților de pe linia Dunării și trimiterea akângiilor în Țara Românească, acceștia, prin jafurile și incendiile lor, urmărind să determine încheierea unei păci¹⁸ favorabile turcilor. Campania din 1416/1417 s-a soldat cu un succes otoman¹⁹. Cronicarul Şükrüllah bin Şhabeddin Ahmed precizează care au fost condițiile acceptate de Mircea: plata haraciului, trimiterea a trei fii de principii (probabil de mari boieri) care să slujească padişahului și „atunci când va fi bătălie și sultanul le va porunci, afară de acești fii ai celor trei bei, să trimită și oastea lor după cum va dori sultanul”²⁰.

Înțelegerea a fost încheiată în anul 820 H (18 februarie 1417 - 7 februarie 1418)²¹, mai probabil în vara anului 1417, când anotimpul favoriza acțiunile cavaleriei turcești și avea ca termen final sfârșitul domniei sultanului Mehmed I Celbi, dacă, bincînțeles, creștinii respectau condițiile înțelegerii²². Mihail, urmașul lui Mircea cel Bătrân, a încheiat un tratat de alianță cu regele Ungariei, act interpretat imediat la Edirne ca un gest de ostilitate la adresa Imperiului Otoman și, astfel, înțelegerea de pace (bariş) era anulată conform dreptului islamic²³. Puternica ofensivă otomană a atins granițele Moldovei și a consolidat dominația asupra Țării Românești după moartea lui Mihail, înlocuit imediat cu Radu Praznaglava. Practic, începând cu anul 1420, „Țara Românească va fi obligată la un dificil balans între Regatul Ungar și Imperiul Otoman”²⁴. Condițiile impuse au fost, probabil, acele își, dar cu o mărire a sarcinilor, așa cum vor proceda și alți sultani pe fondul deschiderii foarfecii forțelor române și otomane.

Obligația de a trimite oști a fost rapid pusă în practică. În 1420, Radu

¹⁸ Pentru înțelegerea concepției islamice asupra păcii a se vedea Viorel Panaite, *Considerații privind legea păcii în Islamul medieval*, în „A.I.I.A.I.”, tom XXIV/2, 1987 și tom XXV/2, 1988, p. 397-413.

¹⁹ Şükrüllah bin Şhabeddin Ahmed, *op.cit.*, p. 32. Relatarea lui Aşekpaşazade, mai sumară, se află la p. 85. În istoriografia română părerile sunt împărțite. Unii istorici plasează încheierea păcii descrise de Şükrüllah în 1417 (Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman*, p. 80), iar alți turcologi cred că este vorba de pacea din 1420 (Mihai Maxim, *Țările Române și Înalta Poartă*, București, Edit. Enciclopedică, 1993, p. 225).

²⁰ Şükrüllah bin Şhabeddin Ahmed, *op.cit.*

²¹ M. Maxim, *op.cit.*, p. 221-222.

²² *Ibidem*, p. 223-224.

²³ *Ibidem*, p. 224.

²⁴ Virgil Ciocăltan, *Competiția pentru controlul Dunării inferioare (1412-1420)*, (II) în „Revista de Istorie”, t. 35, 11/1982, p. 1201.

Praznaglava a trimis steaguri muntene în sprijinul turcilor care jefuiau Țara Bârsei, iar Alexandru Aldea îi însoțește pe akângiii care pătrunseseră în Transilvania (1432)²⁵. Șase ani mai târziu, la Curtea Domnească de la Târgoviște sosea un firman al sultanului Murad II, prin care se porunca lui Vlad Dracul să-l însoțească pe acesta cu oastea în Ardeal. Porunca era inflexibilă și nu exista nici o posibilitate de împotrivire, după cum afirmă cronicarul Așikpașazade, singurul izvor care descrie episodul chemării sub armă²⁶.

Moldova a cunoscut puterea turcilor după înfrângerea forțelor Țării Românești²⁷, dar statul otoman n-a acordat prea mare atenție frontului nordic, eforturile fiind îndreptate spre Serbia, Grecia sau Albania și, în plus, sultanii aveau probleme cu stăpânirile din Anatolia. După căderea Constantinopolului, Mehmed II a putut să-și concentreze forțele militare spre Belgrad, cheia Ungariei, dar nu a neglijat aripa dreaptă și i-a cerut voievodului Petru Aron plata haraciului. Modelul de tratat încheiat a urmat, probabil, pe cel oferit de înțelegerile stabilite între Țara Românească și Înalta Poartă, dar condițiile erau mult mai blânde²⁸. Obligația de a ajuta militar armata seniorului (auxilium) era obișnuită în epoca medievală și este posibil să fi figurat în primul tratat moldo-otoman. Sultanii au acordat mai multe ahdname-le Moldovci (1479, 1481, 1486)²⁹, prin care se reglementau relațiile la încheierea unor conflicte militare. Ștefan cel Mare trimitea rapoarte informative privind situația lumii creștine încă din anul 1481³⁰ și obligația de a trimite oști trebuie să fi figurat printre condiții. Așa se explică de ce Ștefan cel Mare a fost ajutat de circa 2000 de oșteni turci³¹, iar, parcă pentru a confirma vorbele logofătului Tăutu că Polonia „va regreta dacă atacă Moldova”, akângiii lui Baiazid II au jefuit puternic vaste spații polone, eficiența raidurilor sporind prin precizia informațiilor date de voievodul Moldovci³². Până la jumătatea secolului al XVI-lea, domnii Moldovei cereau scutirea de obligații militare, pretextând pericolul unor invazii lansate de călăreții tătari³³. Aceștia preferau să jefuiască teritoriul românesc, deoarece apărarea era

²⁵ M. Maxim, *op. cit.*, p. 228.

²⁶ Așik-pașa-Zade, *Tevarih-i Al-i Osman*, în *Cronici turcești*, vol. I, p. 87; Aurel Dccci, *op. cit.*, p. 88.

²⁷ N. Grigoraș, *Țara Românească a Moldovei de la întemeierea statului până la Ștefan cel Mare (1359-1457)*, Iași, Edit. Junimea, 1978, p. 102, 103.

²⁸ Despre statutul Moldovei față de Înalta Poartă a se vedea M. Maxim, *op. cit.*, p. 240-246, cu bogate trimiteri bibliografice.

²⁹ Bogdan Murgescu, *O nouă reglementare de pace moldo-otomană în 1481?*, în „Studii și Articole de Istorie” („S.A.I.”), LI-LII, 1985, p. 268-274.

³⁰ Sergiu Iosipescu, *Contribuții la istoria Moldovei lui Ștefan cel Mare*, în „A.I.I.A.I.”, t. XXIX, 1992, p. 56-57.

³¹ N. Grigoraș, *Moldova lui Ștefan cel Mare*, Iași, Edit. Junimea, 1982, p. 241.

³² *Ibidem*, p. 254.

³³ M.A. Meluncet, *Documente turcești privind istoria României (1455-1774)*, vol. I, București, Edit. Academiei, 1976, doc. 13, p. 14-15.

mai slabă, distanța față de bazele de plecare era mai mică, pradă suficientă, iar padișahul avea nevoie de mobila cavalerie a aliaților nordpontici. Petru Rareș a intervenit, din porunca sultanului, în luptele din Transilvania, dar modul de rezolvare n-a coincis cu dorințele puternicului suveran de pe malurile Bosforului³⁴. După expediția din 1538, dominația otomană asupra Moldovei se va consolida, chiar dacă a mai existat revolta lui Ioan Vodă cel Viteaz din 1574.

Transilvania a intrat în sfera de influență turcească după prăbușirea armatei ungare în bătălia de la Mohacs (29 august 1526) și a avut cele mai reduse obligații față de sultan. Factorii care au contribuit la acest statut favorabil au fost: orientarea ofensivei turcești spre Viena, relieful puțin accesibil cavaleriei, fortificațiile numeroase și bine înzestrate cu arme de foc³⁵. Chiar dacă într-o primă fază Principatul autonom al Transilvaniei apare în documente ca un simplu sandjak³⁶, ulterior a fost considerat succesorul Regatului ungar și a beneficiat de sarcini economice și militare mult reduse în comparație cu Moldova și Țara Românească. O creștere a obligațiilor s-a produs după ce otomanii au înfrânt revolta condusă de principele Gheorghe Rákoczy al II-lea și apoi de Ioan Kemeny³⁷. Principii preferau să trimită provizii și daruri pentru sultan³⁸ sau să acționeze pe cont propriu împotriva principalului inamic: Imperiul habsburgic³⁹.

*Felul misiunilor încredințate oștilor Țărilor Române.
Participarea la bătălii*

Se participa la campaniile purtate sub comanda unor sultani și apoi la cele conduse de marii viziri din poruncă, și interesul pentru cauza otomană era determinat de atitudinea domnitorului. Pe de altă parte, turcii nu aveau încredere în aliații creștini⁴⁰, dar neîncrederea în forțele aliaților datează încă din antichitate⁴¹. Din această cauză, la care s-a adăugat ulterior armamentul slab din dotare, steagurile din Țările Române n-au fost angajate în bătălii de amploare, iar unde au fost utilizate n-au dat rezultatele scontate.

³⁴ Ștefan Gorovei, *Petru Rareș*, București, Edit. Militară, 1982, p. 115.

³⁵ Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, vol. II, 1979 și IV, 1989; *Istoria militară a poporului român*, vol. III, București, Edit. Militară, 1987, p. 69.

³⁶ Cristina Feneșan, *Constituirea principatului autonom al Transilvaniei*, București, Edit. Enciclopedică, 1997, p. 179-180.

³⁷ Mustafa Naima, *Naima Tarihi*, în *Cronici turcești*, vol. III, p. 119.

³⁸ *Memorialul lui Nagy Szabó Ferencz din Târgu-Aureș (1580-1658)*, București, Edit. Kriterion, 1993, p. 171.

³⁹ *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, București, 1960, p. 140.

⁴⁰ Ducas, *op.cit.*, p. 258; Așik-pașa-Zade, *op.cit.*, p. 88.

⁴¹ R.Flacelière, *Viața de toate zilele în Grecia secolului lui Pericle*, București, Edit. Eminescu, 1976, p. 333-334; A.Piatkowski, *O istorie a Greciei antice*, București, 1988, p. 167.

În secolul al XV-lea, muntenii lui Țepeluș s-au afirmat în bătălia de la Câmpul Pâinii (1479), unde îi însoțeau pe năvrapii conduși de Michaloğlu Ali Șibkender și Molkocoğlu Bali. Ostașii au ridicat un zid din scuturi și, trăgând o ploaie de săgeți, au reușit să respingă câteva atacuri transilvănene, dar șarja cavaleriei cuirasate a străpuns frontul și lupta s-a încheiat cu un dezastru pentru aliați⁴².

Secolul următor a fost caracterizat prin rapida perfecționare a armelor de foc și a tacticilor de luptă. La începuturi, noile arme erau grele și imprecise, dând randament doar în asedii. A urmat sporirea preciziei, iar arcebuzele reușeau să trimită gloanțe până la 400 de pași. Mecanismele de dare a focului s-au îmbunătățit astfel încât se putea trage pe vânt puternic sau pe ploaie. Cadența de tragere s-a mărit, ceea ce a permis sporirea numărului de pușcași în dauna celui de suliași. Cavaleria se va adapta vremurilor și va adopta pistolul. La Pavia (1525), spaniolii au înfrânt trupele lui Francisc I, regele Franței, și Carol Quintul s-a putut lăuda că „datoriez victoriile fitilelor arcebuzierilor mei”. În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, s-a ajuns la o proporție de două treimi pușcași și doar restul suliași⁴³. Deja armata otomană era depășită sub aspectul puterii de foc a infanteriei, dar și-n domeniul artileriei, unde tunurile capturate în războiul de 15 ani (1591-1606) li se păreau turcilor monstruoase⁴⁴.

Apăsate fiscal de dominația turcească, cheltuielile prea mari legate de procurarea armelor de foc și întreținerea pușcașilor profesioniști au dus la scăderea eficienței trupelor din Moldova și Țara Românească, chiar dacă erau reușite sub aspect estetic⁴⁵. În 1664, un italian remarca slaba înzestrare a românilor. Călăreții erau înarmați cu săbii și lănci „rău lucrate” și turcilor „le părea rău de arborii tăiați pentru realizarea unci asemenea lănci”. Nici echipamentul nu era în bună stare și călăreții semănau mai degrabă a țărani decât a luptători⁴⁶.

Atunci când sunt folosite în lupte, oștile române nu pot rezista focului advers și se risipesc rapid, antrenând, în retragere, și forțele turcești. În bătălia de la Leva (9 iulie 1664), austriecii i-au zdrobit pe munteni și moldoveni, pierderile

⁴² N.Iorga, *Istoria armatei românești*, ediție îngrijită de N.Gheran și V.Iova, București, Edit. Militară, 1970, p. 90.

⁴³ Pentru progresele armelor de foc „în lungul secol al XVI-lea”, a se vedea: Ph. Contamin, *La Guerre au Moyen Age*, P.U.F., Paris, 1980; J.Ullrich, *La Guerre à travers les ages*, Paris, 1942; *Oeuvres de Napoleon III*, vol. IV, Paris, 1856; R.Mousnier, *Les XVIIe et XVIIIe siècles*, P.U.F., Paris, 1967.

⁴⁴ Mihai Maxim, *O luptă monetară în secolul al XVI-lea; padișahi contra aspru*, în „Cercetări numismatice”, V, București, 1983, nota 4.

⁴⁵ Axinte Uricariu, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, vol. II, ed. critică de G.Strempel, București, Edit. Minerva, 1994, p. 121.

⁴⁶ Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. IX, partea I, București, 1897, doc. CCXCIX, p. 221.

aliajilor cifrându-se la 4000 de morți⁴⁷ și au capturat „toate corturile și tunurile, carele cu bucate, ca la 3-4000, toate câte cu 8 boi”⁴⁸. Atacul lui Grigore Ghica, domnul Țării Românești, în timpul căruia au căzut uciși numeroși boieri, a dovedit din nou importanța armelor de foc, situație subliniată și de cronicarul Axinte Uricariul, prin remarcă sa: „Nici iaste de șagă a năvăli la focul nemțesc”⁴⁹. În bătălia de la Hotin (1673), românii n-au luptat alături de turci, dar tactica adoptată de serdarul turc a condamnat la distrugere forțele aflate în dispozitiv și care erau defavorizate sub aspectul puterii de foc, iar polonezii erau mai bine protejați împotriva gloanțelor⁵⁰.

Fiind ușor înarmați și, în consecință, rapizi, călăreții români puteau fi trimiși în urmărirea unor adversari puși pe fugă, în condițiile slăbirii eficienței cavaleriei otomane⁵¹. Când Seid Ali pașa s-a pregătit de luptă cu principele Transilvaniei, Gheorghe Rákoczy al II-lea, în 1660, la Florești, a ordonat românilor, „să gonești strâns pe neprietenul, că de goană voi sunteți mai buni decât oastea mea ceastălaltă”⁵².

Uncori, românii erau dispuși în prima linie, pentru a produce o slăbire a forțelor inamice, prin provocarea de pierderi și prin epuizarea ostașilor. În bătălia de la Izzerul Cahulului (iunie 1574), turcii au dispus în avangardă cavaleria moldoveană condusă de hatmanul Eremia, care părăsise tabăra lui Ioan Vodă cel Viteaz, și astfel focul pușcașilor nu atingea forțele otomane ce nu permitau un pas înapoi din partea trădătorilor⁵³. Boierii și steagurile de cavalerie au „beneficiat” de acest tratament, fiindcă au îndrăznit să lupte împotriva sultanului și au schimbat tabăra doar atunci când sorții păreau favorabili robilor lui Allah. Și pe frontul din Ungaria românii erau folosiți drept carne de tun, deoarece pentru turci „valorează puțin, aproape nimic”, după cum remarcă reprezentantul Veneției la Sublima Poartă, Giovanni Ballarino⁵⁴.

După 1700, cele două principate românești, Moldova și Țara Românească, sunt, pur și simplu, lipsite de trupe capabile să opună o rezistență serioasă unor unități austriece sau rusești, importante sub aspect numeric. În timpul războaielor

⁴⁷ *Ibidem*, doc. CCXC, p. 212.

⁴⁸ *Istoria Țării Românești 1290-1690: Letopisețul cantacuzinesc*, ed. C. Greceanu și Dan Simonescu, București, Edit. Academiei, 1960, p. 151. După un raport venețian scris la Adrianopol (20 septembrie 1664), se spune că „moldovenii și valahii au înregistrat ca pierderi aproape toată infanteria, multă cavalerie, 4000 de care cu alimente și bagaje, restul au fost puși pe fugă în dezordine și mulți au căzut în prizonierat”. (Hurmuzaki, *Documente*, vol. V, partea a II-a, 1650-1699, București, 1886, doc. CLIII, p. 98).

⁴⁹ Axinte Uricariul, *op.cit.*, p. 105.

⁵⁰ Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, în *Cronicari munteni*, vol. I, ediție îngrijită de Mihail Gregorian, București, Edit. pentru Literatură, 1961, p. 427.

⁵¹ Halil Inalçik, *op.cit.*, p. 100.

⁵² Axinte Uricariul, *op.cit.*, p. 101.

⁵³ Dinu C. Giurescu, *Ion vodă cel Viteaz*, București, Edit. Științifică, 1963, p. 169.

⁵⁴ Hurmuzaki, *Documente*, vol. V, p. a II-a, doc. CXLV, p. 93.

ruso-austro-turce, unii domnitori strâng oștiri, cu ajutorul cărora reușesc să obțină succese în fața unor detașamente de acoperire. În 1738, în apropiere de Târgu-Ocna, moldovenii conduși de hatmanul Constantin Ipsilanti au înfrânt gruparea de forțe austriacă aflată sub comanda grafului Orset, comandantul rămânând pe câmpul de luptă. Știrea acestei victorii, cei opt prizonieri și capetele aduse au ridicat moralul turcilor și au fost considerate drept semne prevestitoare ale biruinței⁵⁵.

Domnitorii fanarioți au preferat să renunțe la oștenii români, și pentru a extinde masa contribuabililor, și au apelat la lefegii turci, albanezi, sârbi, bulgari sau români. La 1788, voievodul Nicolae Mavrogheni a reușit să pună în linie o mică oaste unde infanteristul primea de la unu la șase lei, iar călăreții de la unu la 20 de lei, în funcție de grad⁵⁶. S-a reușit, în vara anului 1788, respingerea forțelor austriece și pătrunderea în Transilvania, spre Sibiu și Brașov⁵⁷. Ambasadorul Franței consemna, la 8 iulie, că „au sosit aici (Istanbul – D.I.C.) câțiva prizonieri ridicați de la frontiera Valahiei de prințul Mavroieni”(sic!)⁵⁸. Profitând de slăbiciunea de care dădeau dovadă unitățile habsburgice, voievodul Țării Românești a inițiat o ofensivă surpriză prin pasul Buzăului, acțiune cu greu contracarată de forțele imperiale⁵⁹. După rapida ofensivă rusă, soldată cu victoria de la Focșani, Mavrogheni a fost acuzat de trădare și decapitat la Vidin (1790), plătind astfel greșelile și incapacitatea comandanților turci⁶⁰. A fost ultima apariție semnificativă a unor oști din Țările Române alături de forțele otomane.

Cercetarea terenului și a adversarului. Călăuzirea oștilor turcești

Cunoașterea potențialului economic și militar al adversarului și alegerea cu grijă a locului de bătălie, astfel încât randamentul propriilor trupe să fie utilizat la cel mai înalt nivel, au fost factorii care au permis unor comandanți obținerea unor succese strălucitoare. Teoreticianul chinez Sun Tzu recomanda permanenta supraveghere a inamicului⁶¹, iar mongolii au folosit în permanență spioni infiltrați în teritoriul advers în chip de negustori și unități rapide de cercetare⁶². Otomanii au recunoscut valoarea informației și au impus domnilor români

⁵⁵ *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754*, ed. N.Camariano și A.Camariano-Cioran, București, Edit. Academici, 1965, p. 407-409.

⁵⁶ N.Iorga, *op.cit.*, p. 386.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Hurmuzaki, *Documente* vol. XVI, 1603-1824, publicate de Nerva Hodoș, cu indice alfabetic de N.Iorga. București, 1912, doc. MCCCXIII, p. 589.

⁵⁹ N.Iorga, *op.cit.*, p. 387.

⁶⁰ Ahmed Asim Efendi, *Tarih*, în *Cronici turcești*, vol. III, p. 395.

⁶¹ Sun Tzu, *Arta războiului*, București, 1991, p. 92-93.

⁶² Marco Polo, *Milionul. Cartea minunatelor călătorii ale lui Marco Polo*, București, 1958, p. 56.

obligația de a cerceta Casa Războiului și de a trimite rapid informațiile la Istanbul⁶³. Spionii din Țările Române aveau avantajul cunoașterii limbii poporului creștin analizat, iar paznicii erau mai puțin vigilenți decât în zonele de graniță directă cu Imperiul Otoman. Informațiile obținute erau de bună calitate și impresionau prin acuratețea detaliilor și modul de prezentare⁶⁴. Solii polonezi considerau că nici o mișcare a armatei regale nu putea surprinde pe domnul Moldovei⁶⁵, iar știrca sosirii lui Sobieski în tabăra austriacă i-a părut marcului vizir Kara Mustafa pașa drept un zvon alarmist și iscoada moldoveană a fost ucisă⁶⁶. Neîncrederea înaltului demnitar otoman avea să-l coste viața în decembrie 1683.

Dar rapoartele spionilor puteau fi insuficiente sau ci bănuși de joc dublu și, în aceste cazuri, domnitorii apelau la soldați special antrenați, care erau trimiși în adâncimea teritoriului inamic pentru capturarea de prizonieri ce urmau să fie interogați de voievod sau de înalți demnitari otomani. Aceste unități de elită erau formate din oameni echipați în uniforme trupele inamice, purtau aceleași arme și cunoșteau limba adversarilor⁶⁷. Capturarea de ostași putea avea loc și în timpul ciocnirilor de mică amploare de la frontiere sau în timpul înaintării trupelor otomane, când românii se aflau în avangardă⁶⁸.

Oștile otomane aflate în ofensivă puteau ajunge în zone îndepărtate și necunoscute, unde manevrele făcute la întâmplare puteau fi periculoase prin expunerea flancurilor sau prin eliminarea factorului surpriză. Se putea apela la prizonierii de război, în schimbul promisiunii eliberării din robie⁶⁹, dar era mai sigur să folosești forțele militare ale valahilor, care erau expuși primului șoc și reușeau să le provoace pierderi însemnate, deoarece aveau tactici de luptă asemănătoare. Mehmed Cuceritorul și fiul său, Baiazid II, au fost conduși prin Moldova de forțele muntene⁷⁰. În 1690, otomanii au inițiat o campanie împotriva Transilvaniei, încercând astfel să pună la adăpost Țara Românească de incursiunile austriece și, totodată, să profite de slăbiciunea forțelor aflate sub comanda generalului Heissler. În caz de reușită, Cerkez Ahmed pașa conta pe

⁶³ M.A. Mehmed, *Documente turcești*, vol. I, doc. 35, p. 48-49.

⁶⁴ Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, ed. G. Strempele, București, Edit. Minerva, 1982, p. 213.

⁶⁵ Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele poloneze. Secolul al XVII-lea*, București, Edit. Academiei, 1983, doc. 178, p. 277.

⁶⁶ Ion I. Nistor, *Un român iscoadă la 1683 în tabăra regelui Sobieski la Viena*, în „AARMȘI”, seria a III-a, tom VI, p. 55-73.

⁶⁷ Ilie Corfus, *op.cit.*, p. 136, doc. 76.

⁶⁸ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1955, p. 102; *Cronici turcești*, vol. II, p. 267.

⁶⁹ Evlia Celebi, în *Călători străini despre țările române*, vol. VI, ediție îngrijită de M.M. Alexandrescu - Dersca Bulgaru și Mustafa Ali Melumct, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 518; Hasan Vegihi, *Tarih-i Vegihi*, în *Cronici turcești*, vol. II, p. 187.

⁷⁰ N. Grigoraș, *op.cit.*, p. 119; *Cronici turcești*, vol. I, p. 130.

treccrea maghiarilor de partea lui Thököly Imre, craiul curușilor. Austriicii avuseseră grijă să fortifice zona cea mai îngustă a culoarului Rucăr-Bran, iar puștile și tunurile ar fi interzis accesul oricărui inamic îndrăzneț. În acest moment de impas pentru turci a intervenit Constantin Brâncoveanu, dornic să-l înfrângă pe Heissler, cel care-l sprijinea pe aga Constantin Bălăceanu, „vrăjmașul de obște al domnului și al țării”⁷¹. Voievodul Țării Românești le-a găsit turcilor „drum și plaiuri de vor întra toate oștile în Ardeal, făr’ de primejdie”⁷², ocolind sistemul defensiv austriac și a realizat un atac prin surprindere asupra armatei lui Heissler la Zărnești⁷³. Și-n timpul luptelor de pe frontul polonez turcii au beneficiat de serviciile românilor sau ale tătarilor.

Misiuni de pază și escortă

Războiul nu înseamnă numai luptele dintre armate, ci și pregătirea terenului în vederea deplasării trupelor, a alimentelor, munițiilor și a altor materiale strategice. Toate punctele importante de trecere și mijloacele de transport trebuiau păzite de atacurile surpriză ale unităților inamice infiltrate sau, pur și simplu, de bandele de haiduci. Prin acțiuni rapide și profitându-se de lungimea mare a liniilor de comunicație, precum și de particularitățile terenului, se puteau pune în pericol cetăți importante (Cămenița) sau întârzia campaniile otomane. Misiunea de pază ar fi reținut trupe turcești de elită mult mai utile în lupte și atunci a fost încredințată oștilor din Țările Române.

Constantin Brâncoveanu a permis, în timpul lungului război turco-austriac (1683-1699), sarcina de a supraveghea linia Dunării, arteră vitală pentru otomani. În iarna anului 1695, sultanul Mustafa al II-lea îi poruncește „să păzească vadul Dunării unde trecea șăicile cu zaherul și furcatele cu oști, cu iarbă și cu gloanțe spre Belgrad și munții să-i păzească de haiduci, să nu facă stricăciune turcilor și tătarilor ce să ducea pe uscat la Belgrad”⁷⁴. Uneori erau prinși și câte 50 de haiduci, iar cei mai răi, cei ce jefuiseră mai mult în Țara Românească, erau executați⁷⁵. Pe Dunăre navigau și două caice sub pavilion muntean, care, dotate fiind cu tunuri, reprezentau un pericol pentru tâlharii ascunși printre insulele acoperite de vegetație⁷⁶.

⁷¹ Radu Popescu, *op.cit.*, p. 469.

⁷² *Ibidem*, p. 471; Radu Greceanu, *Cronica*, în *Cronicari munteni*, vol. II, p. 38.

⁷³ Ștefan Ionescu, Panait I. Panait, *Constantin vodă Brâncoveanu*, București, Edit. Științifică, 1969, p. 156-158; Mehmed Rașid, *Tarih*, în *Cronici turcești*, vol. III, p. 168-172.

⁷⁴ *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717*, ed. C. Grecescu, București, Edit. Academici, 1959, p. 61.

⁷⁵ Radu Greceanu, *op.cit.*, p. 73.

⁷⁶ George Petre, Ion Bitoleanu, *Tradiții navale românești*, București, Edit. Militară, 1991, p. 86.

În timpul campaniilor, trupele române puteau apăra puncte obligate de trecere. Radu Mihnea, în timpul expediției sultanului Osman II (1618-1622) asupra Hotinului, a asigurat construirea și paza unui pod peste Nistru și „nu a suferit pagube” în timpul luptelor⁷⁷. În 1672, oastea lui Grigore Ghica a primit drept misiune aducerea celor patru tunuri grele, fiecare tras de 80 de cai, de la Liov la tabăra sultanală⁷⁸. Elanul oricărui armate în epoca medievală și premodernă era sporit de promisiunea conducătorilor de a permite jaful și robirea. Captivii, prin mulțimea lor și prin dorința de a scăpa, impuneau un număr important de paznici. Cunoaștem cazul când oșteni români au supravegheat tabăra turcească, plină de oamenii prinși de călăreții turci sau tătari în Polonia⁷⁹.

Strategii au considerat încă din antichitate alimentele ca un element fundamental în câștigarea bătăliilor⁸⁰. Și sultanii otomani au acordat multă atenție aprovizionării cu alimente, pentru a putea trece fără probleme prin zonele pârjolite de dușman sau de propriile trupe din avangardă. Domnitorii erau preocupați de asigurarea sosirii convoaielor la timp și-n bună stare. În caz contrar, se putea pierde tronul sau chiar viața⁸¹. Transporturile erau personal supravegheate, iar boierii responsabili puteau fi acuzați de nepăsare și pedepsiți cu moartea⁸².

Aprovizionarea cetății Camenița a revenit de la început locuitorilor Moldovei și Țării Românești, „deoarece nu există ținuturi mai apropiate de acest loc”, după cum se exprima sultanul Mehmed IV într-un document din 7 august 1672⁸³. Cum fortăreața era prea bine întărită, polonezii au instituit o blocadă, care împiedica sosirea ajutoarelor și, de multe ori, doar tătarii au putut trece numai cu cât puteau duce caii, adică vreo 50-60 kg de cereale⁸⁴. Situația devenise dramatică și garnizoana a ajuns să-și mănânce caii⁸⁵, ceea ce a impus formarea unui convoi puternic (aprilie 1698). Cum operațiunile trenau, Antioh Cantemir, domnul Moldovei, l-a trimis pe serdarul Moise cu 300 de soldați care escortau 300 de cai ce cărau fiecare câte două chile de pâine. Pe cai numai de ei știute au evitat posturile de pază poloneze și au ajuns la Camenița „de le-au mai prinsu foamea

⁷⁷ Mustafa Naima, *op.cit.*, p. 63.

⁷⁸ Hagi Ali, *Kamaniçe seferine dair ta'ihçe*, în *Cronici turcești*, vol. II, p. 223.

⁷⁹ Axinte Uricariul, *op.cit.*, vol. II, p. 132.

⁸⁰ Sun Tzu, *op.cit.*, p. 50. Într-un comentariu la opera marelui teoretician, Li Ch'uan afirma că „protecția cu ajutorul pereților metalici este mai puțin importantă decât grâncle și hrana”.

⁸¹ Mustafa Naima, *op.cit.*, p. 59 și Mehmed Rașid, *Tarih*, în *Cronici turcești*, vol. III, p. 146; Ion Neculce, *op.cit.*, p. 218; Axinte Uricariul, *op.cit.*, p. 121.

⁸² Axinte Uricariul, *op.cit.*, p. 130.

⁸³ Tahsin Gemil, *Relațiile Țărilor Române cu Poarta Otomană în documente turcești (1601-1712)*, București, D.G.A.S., 1984, p. 341.

⁸⁴ Hurmuzaki, *Documente*, vol. V, p. a II-a, p. 282.

⁸⁵ Ion Neculce, *op.cit.*, p. 387.

<turcilor> decodată cu acea pânc”. Au fost urmași de 1500 de care cu provizii, apărate de 2100 de moldo-munteni și 13700 soldași turco-tătari⁸⁶. Cât a durat stăpânirea turcească asupra Cameniței, domnii s-au rugat pentru sosirea caravanelor la destinație, deoarece „tot ce se pierdea nu se punea la socoteală. Apoi, tot ce se trimitea din nou cădea pe seama moldovenilor și nici nu se trecea măcar în catastiful de zi”⁸⁷.

În cazul înfrângerii forțelor otomane, se pierdeau mii de care și de animale de transport, cum a fost, de exemplu, la Leva, în 1664⁸⁸.

Soldații români puteau îndeplini și misiuni speciale în teritoriul inamic. În septembrie 1738, Grigore Ghica a trimis oști în Țara Leșcască, acestea ajungând până la Bug în căutarea armelor îngropate de ruși. Au fost găsite două sute de care ce au fost expediate turcilor interesați să studieze armele adversarilor ce le provocau înfrângeri dezastruoase⁸⁹.

Misiuni de geniu

Repararea cetăților, întreținerea drumurilor și a podurilor erau operațiuni costisitoare, care necesitau un număr important de oameni și de aceea turcii preferau să le lase, parțial, în seama românilor. Restul era executat de unitățile proprii specializate (yaya și yürük)⁹⁰, sau de trupele de luptă, când situația o impunea. Puteau fi trimise la muncă oștile din anbele principate sau numai din unul, ccalaltă oaste trebuind să asigure aprovizionarea cu cereale și făină⁹¹.

Înaintarea rapidă a unei armate pentru a realiza surprinderea inamicului este obligatorie pentru orice strateg care-și dorește victoria cât mai strălucitoare. Sultanii au sesizat importanța unor drumuri bune, atât în imperiu, cât și pe timpul expedițiilor în Casa Războiului. Trupe muntene erau dispuse în avangardă, pentru a lăși drumurile și a tăia copacii care ar fi împiedicat trecerea carelor grele și a tunurilor. Atunci când a invadat Moldova lui Petru Rareș, Süleyman Magnificul a beneficiat de serviciile a 3000 de ostași munteni⁹². Domnitorii erau obligați să

⁸⁶ *Ibidem*, p. 387-388.

⁸⁷ Silahdar Findıklılı Meluned aga, *Nusretname*, în *Cronici turcești*, vol. II, p. 421.

⁸⁸ Hurmuzaki, *Documente*, vol. IX, p. I, doc. 290, p. 212. În 1675 au fost capturați o mie de boi trimiși spre Camenița, paznicii munteni fiind respinși de 4000 de călăreți poloni. (N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, vol. I, București, 1896, p. 84). În 1677, un convoi de 700 de căruțe încărcate cu muniție și zaharea a fost interceptat de cazaci și astfel capturarea Cehrinului de către turci în acel an a fost imposibilă (N. Iorga, *Acte și fragmente*, p. 88).

⁸⁹ *Cronica Ghiculeștilor*, p. 429.

⁹⁰ Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman*, p. 218-219.

⁹¹ Meluned Rașid, *op.cit.*, p. 155.

⁹² Mustafa Gelalzade, *Tabakat al-memalik ve daradjat al-mesalik*, în *Cronici turcești*, vol. I, p. 268.

mențină drumurile și podurile în bună stare și porunci aspre sosite de la Constantinopol le reaminteau această misiune⁹³. În timpul campaniilor, ostașii români executau poduri capabile să suporte piesele grele de artilerie. Astfel, în 1621, Radu Mihnea a primit drept misiune construirea unui pod peste Nistru și paza obiectivului⁹⁴. În campania din 1663 a marelui vizir Köprülüzaade Fazel Ahmed pașa (1661-1676) împotriva Imperiului habsburgic, muntenii, ajutați de trupe turcești, au întins, într-o zi și o noapte, trei poduri peste apa Izu⁹⁵. În campania din Polonia (1674), calitățile de constructori ale muntenilor au fost apreciate și aceștia au fost puși să asigure trecerea peste râurile de dincolo de Nistru⁹⁶.

Cetățile au constituit osatura oricărui stat aflat în defensivă și de capacitatea acestora de a rezista invadatorilor depindea supraviețuirea, ba, mai mult, posibilitatea măcinării potențialului ofensiv, pentru a facilita misiunea forțelor lansate în contraofensivă. Întreținerea fortificațiilor era o sarcină fiscală deosebit de grea și otomanii preferau să o încredințeze Țărilor Române⁹⁷. Reparațiile capitale sau construirea de noi întărituri implicau un număr mare de oameni, mijloace de transport și materiale de construcție și, evident, importante sume de bani, iar durata lucrărilor se întindea pe parcursul a mai multor ani, ceea ce însemna prea mult pentru finanțele unui stat cu o economie slab dezvoltată și care, în secolul al XVIII-lea, au atins cota zero⁹⁸.

Tehnica privind construirea cetăților a evoluat paralel cu dezvoltarea artileriei și volumul de muncă a sporit, deoarece zidurile s-au îngroșat. Erau necesare cantități mari de lemn, pământ și piatră, ceea ce impunea un număr crescut de salahori, iar la cetățile mici se putea face față cu forța de muncă de pe plan local⁹⁹. În cazul fortificațiilor mari sau situate în zone unde lipseau materialele de construcție, se apela la oștenii și salahorii din Țările Române, domnitorii îndeplinind orice poruncă pentru a-și menține tronul și viața, chiar. Operațiunile puteau fi uneori simple și de scurtă durată, cum va fi săparea șanșurilor cetății Ujvar, capturată de turci la 1663¹⁰⁰. Alteori, se construia cetatea din temelii, așa cum s-a întâmplat în 1680, când muntenii lui Șerban Cantacuzino și moldovenii lui Gheorghe Duca vodă au ridicat două cetăți pe Nipru, la Dogad-Ghecet¹⁰¹. Uneori erau necesare doar reparații la fortificațiile deteriorate de

⁹³ Ion Neculce, *op.cit.*, p. 213.

⁹⁴ Mustafa Naima, *op.cit.*, p. 63.

⁹⁵ Mehmed Rașid, *op.cit.*, p. 138.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 155.

⁹⁷ Ștefan Ionescu, Panait I. Panait, *op.cit.*, p. 86.

⁹⁸ Rumjana Mihneva, *La Russie, l'Empire Ottoman et la Suede dans la politique européenne (1741-1743)*, în „Etudes balkaniques”, nr. 3/1982, Sofia, p. 104.

⁹⁹ *Documente turcești*, vol. I, p. 209-210.

¹⁰⁰ Mehmed Rașid, *op.cit.*, p. 139.

¹⁰¹ *Letopisețul cantacuzinesc*, în *Cronicari munteni*, vol. I, p. 207 și Radu Popescu, *op.cit.*, p. 447.

vreme sau de asedii. În 1689, Constantin Brâncoveanu a consolidat întăriturile de la Cladova și Orșova (Rușava)¹⁰², dar operațiunea a fost reluată în 1695, deoarece Cladova „era spartă de nemți”¹⁰³. Fiind lucrători îndemânatici și ieftini, oștenii din Țările Române erau păstrați de diferiți comandanți militari pentru munci în folosul personal¹⁰⁴.

Alături de ostași, cu care lucrau și salahori plătiți de domnie, erau trimise care și materiale, practic, cetățile din spațiul Ucrainei fiind aprovizionate cu lemn din Moldova și Țara Românească. Tot de aici sosea și cea mai mare parte a zaherelei, ceea ce contribuia la accentuarea fiscalității în cele două principate¹⁰⁵.

În timpul campaniilor otomane, ostașii români îndeplineau activități puțin spectaculoase din punct de vedere militar, dar de mare importanță pentru reușita expediției. Pe timpul deplasărilor prin vastele stepe ale Ucrainei, au fost săpate puțuri, ceea ce a permis menținerea potențialului de luptă otoman¹⁰⁶.

Sprrijinirea domnilor favorabili Înaltei Porți

Spațiul românesc se afla și sub influența puterilor creștine, care doreau subminarea puterii turcești, prin sprijinirea unor pretendenți sau domni. Sultanii ripostau prin trimiterea de forțe românești din celelalte principate, sprijinite sau nu de unități otomane sau tătare. Se preferau românii, deoarece pagubele produse erau cu mult mai mici și preaputernicii padișahi aveau tot interesul ca Moldova și Țara Românească, de unde venea „cea mai mare parte a zaherelei Constantinopolului cel bine păzit”, să nu fie supuse unor jafuri care să afecteze grav capacitățile de producție și să determine sincope în aprovizionarea capitalei imperiale. Intervențiile au fost numeroase de-a lungul istoriei, dar domnii erau obligați să întrețină trupe gata pregătute pentru sprijinirea vecinilor¹⁰⁷. Voievozii interveneau în țările vecine și pentru a susține acei candidați care le puteau asigura azil în caz de restriște și de răcire a relațiilor cu Imperiul Otoman. Multe acțiuni erau doar în aparență favorabile otomanilor, cum au fost cele inițiate de Petru Rareș în Transilvania.

¹⁰² Radu Greceanu, *op.cit.*, p. 19.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 73 și *Cronica Anonimă despre Brâncoveanu*, în *Cronicari munteni*, vol. II, p. 311.

¹⁰⁴ Radu Greceanu, *op.cit.*, p. 230.

¹⁰⁵ Numai în Cetatea Hotinului au fost expediate într-un an 100.000 de chile de Istanbul, adică circa 2500 t de cercalc. *Ibidem*, p. 230-231.

¹⁰⁶ N. Iorga, *Istoria armatei românești*, p. 362.

¹⁰⁷ Alexandru Lăpușeanu primea poruncă, la 2 octombrie 1559, să fie pregătut pentru a-l ajuta pe voievodul muntean amenințat de rebeli (D.A.N.I.C., *Documente istorice*, DLXXIX/9-9a). În aprilie 1605, sultanul Ahmed III porunca domnitorului Radu Șerban să-l ajute pe Ieremia Movilă și se prevedea un astfel de sprijin și pe viitor dacă Moldova ar fi fost atacată (D.A.N.I.C., *Documente istorice*, DLXXX/1-1a, Mihail Guboglu, *Catalogul documentelor turcești*, vol. I. București, Arhivele Statului, 1960, p. 43).

Regiunile unde au ajuns trupele românești

Din informațiile păstrate până în prezent se poate spune că oștile din Țările Române au luptat numai pe fronturile din Europa¹⁰⁸. Imperiul Otoman a desfășurat bătălii grele, în războaie de lungă durată, în Ungaria, împotriva Imperiului habsburgic, și în Ucraina, împotriva Poloniei și Rusiei.

Distanțele parcurse de trupele române erau mari, iar starea proastă a drumurilor și a mijloacelor de transport îngreunau marșurile. Muntenii erau dezavantajați, deoarece se aflau departe de ambele zone de conflict. În secolul al XVI-lea, steagurile moldovenești trebuiau să ocolească prin Țara Românească, pentru a se alătura otomanilor la Timișoara, în campania împotriva Szighetvarului (1566)¹⁰⁹. Ruta se va scurta după ce Principatul Transilvaniei își va deschide granițele. O campanie putea implica străbaterea a peste 4000 km și astfel de distanțe n-au mai fost parcurse de armatele române decât în timpul celui de-al doilea război mondial.

Spre Vest, românii și-au împins steagurile până la Leva și până sub zidurile Viena, de unde s-au retras în urma bătăliei din septembrie 1683, polonezii lui Sobieski salvând monarhia habsburgică pentru ca, peste mai puțin de un secol, salvatul să guste din prăjitura poloneză. Eforturile otomane în spațiul ucrainean au împins oștile române până la Azov, Dogan-Gheccet pe Nipru, sau la Cehrin, în apropierea fluviului, cetatea fiind cucerită în 1678¹¹⁰. În Nord, ofensiva turcă a început puternic în secolul al XVII-lea în dorința de a se elimina influența poloneză din Moldova. Dacă în prima jumătate a veacului, aliații nu s-au îndepărtat prea mult de Nistru, în 1672, muntenii lui Grigore Ghica au jefuit până sub zidurile Liovului¹¹¹. Acestea au fost limitele atinse de români în campaniile duse alături de otomani.

Durata campaniilor

Oștile române erau mobilizate de către domnitori în urma primirii firmanelor

¹⁰⁸ Unele izvoare italiene menționează participarea unui detașament românesc de 12.000 de ostași munteni alături de sultanul Mehmed II în bătălia de la Otlukbeli (11 august 1473) unde sunt înfrânte armatele lui Uzum Hassan (Donato da Lezze, *Historia turchesca*, ed. de I.Ursu, București, 1909, p. 46). Este însă indoicnică participarea românilor în bătălia de lângă Erzurum. Odată ce s-au trimis soldați în Anatolia, conform cutumei s-ar fi cerut și cu alte prilejuri și, în plus, se descoperea Țara Românească în fața armatei lui Ștefan cel Mare și este greu de crezut că domnul moldovean așteaptă sosirea voievodului muntean pentru a ataca abia în noiembrie 1473.

¹⁰⁹ D.A.N.I.C., *Documente istorice*, DLXXX/12-12a.

¹¹⁰ Radu Popescu, *op.cit.*, p. 441-442.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 420.

imperiale. Conform obiceiului otoman, armatele trebuiau să fie pe picior de război în preajma zilei de 23 aprilie, dar colaborarea devenea efectivă când turcii, în deplasarea lentă de la Edirne, ajungeau la Belgrad sau în Moldova. În funcție de viteza de înaintare a ordiei imperiale, o campanie putea debuta și mai târziu. Astfel, în 1672, Grigore Ghica a prezentat sultanului Mehmed IV oastea Țării Românești în ziua de 7 august (12 rebi-ül ahic 1083)¹¹².

Sfârșitul campaniilor avea loc în preajma zilei de 26 octombrie, dată după care ostașii otomani intrau la iernat. După octombrie urma o perioadă cu ploii reci și neîntrerupte, care transformau drumurile în mlaștini, iar lipsa alimentelor și a furajelor, „petrolul războaielor medievale”, îngreuna sau chiar împiedica desfășurarea campaniilor. Cămilele, un element important de transport în logistica otomană, nu rezistau climelor reci și umede din zonele boreale și pierreau pe capete¹¹³. Gerurile cumplite îi afectau și pe soldații otomani, scăzându-le potențialul ofensiv, prin provocarea de degerături¹¹⁴ sau chiar îi transforma în sloiuri de gheață¹¹⁵. Românii au participat la expediții hibernale care, de obicei, surprindeau adversarul nepregătit¹¹⁶.

Efectivele oștilor române

Este foarte greu de determinat numărul oștenilor români trimiși alături de turci, deoarece cronicarii medievali exagerau cifrele, sau informațiile păstrate erau lapidare, amintind doar participarea la campanie. Sursele străine au acordat atenție doar efectivelor otomane și tătare care reprezentau principala amenințare.

În secolul al XVI-lea, în rapoartele trimișilor venețieni la Înalta Poartă se avansa cifra de 10.000 de soldați pentru fiecare din cele trei Țări Române¹¹⁷, dar semnul egalității nu poate fi pus între ele, deoarece Transilvania a avut o situație mult mai bună¹¹⁸. Se pare că această cifră maximă trebuia atinsă numai când la expediție participa însuși padișahul. În secolul următor, au fost efective de 10.000

¹¹² Mehmed Rașid, *op.cit.*, p. 146.

¹¹³ Silahdar Findiklîli Mehmed aga, *Silahdar tarih*, în *Cronici turcești*, vol. II, p. 341.

¹¹⁴ Orudj bin Adil, *Tevarih-i al-i Osman*, în *Cronici turcești*, vol. I, p. 52.

¹¹⁵ N. Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601 și de la 1709 la 1711*, Iași, Edit. Junimea, 1976, p. 135.

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 133-134. În această campanie, oștile lui Ștefan au depășit Liovul, spre nord.

¹¹⁷ E. Albèri, *Relazioni degli ambasciatori veneti al senato*, seria a III-a, Firenze, 1844, p. 144. Unii observatori străini au exagerat mult cifrele privind efectivele trimise de Țările Române în tabăra sultanului. Astfel s-a ajuns la 70.000 de ostași într-o relatare italiană de pe la 1550 (Andrei Pippidi, *Descrieri ale Țărilor Române din secolul XVI*, în *România în istoria universală*, vol. III, Iași, 1988, p. 91).

¹¹⁸ În 1663, Mihai Apafy a sosit însoțit de două-trei sute de călăreți doar la intervenția energetică a marșului vizir Fazel Aluned pașa (Mehmed Rașid, *op.cit.*, p. 138). În 1672, s-a preferat trimiterea de alimente fără ostași (Hagi Ali, *op.cit.*, p. 222).

de români în slujba unor mari viziri, trimiși de două principate¹¹⁹. Cronicile amintesc și de armate mai numeroase, cum ar fi cele ale Țării Românești din 1475, 1476 sau 1484¹²⁰. În mod obișnuit sultanul cerea doar o parte din numărul maxim. Astfel, Süleyman Magnificul era însoțit în Moldova de 3000 de munteni¹²¹, iar la campania de la Szighetvar, din 1566, au participat 3000 de moldoveni¹²² și 7000 de munteni¹²³.

Raportat la efectivul total al armatei otomane, ostașii români puteau reprezenta de la mai mult de 14% până la mai puțin de 2%¹²⁴, dar aceste calcule sunt aproximative, fiindcă sursele medievale sunt imprecise.

Răsplata serviciului credincios

În orice armată, din cele mai vechi timpuri și până în prezent, se stabileau recompense pentru oștenii care se afirmau, cu scopul de a le menține loialitatea și înaltul clan combativ¹²⁵. Otomanii n-au făcut excepție de la regulă și pe lângă recompensele spirituale (raiul și martirajul) se ofereau recompense materiale (daruri și dreptul la robi și pradă)¹²⁶. Și românii, în calitate de aliați, au primit diferite stimulente. Astfel, în 1476, muntenii lui Basarab Laiotă au primit „turmele de porci ce se găseau pe întinsul acelei țări <Moldova>”¹²⁷, care animale, chiar dacă nu sunt comestibile după legile islamice, nu pot fi ucise, conform regulilor de purtare a războaielor, stabilite de califul ortodox Abu Bakr (632-634). Domnitorii erau răsplățiți cu caftane de mare preț și reconfirmarea în domnie¹²⁸. Principele Transilvaniei primea daruri mai scumpe decât cele acordate voievozilor Țării Românești și Moldovei¹²⁹.

Oștenii români sau mercenarii primeau, pentru eforturile depuse, în afară de solda obișnuită, „bacșișuri bogate, iar căpeteniile postavuri și atlazuri”¹³⁰. Se

¹¹⁹ N. Iorga, *Istoria armatei românești*, p. 360.

¹²⁰ N. Grigoraș, *op.cit.*, p. 119, 153, 206.

¹²¹ Mustafa Gelalzade, *op.cit.*, p. 268.

¹²² D.A.N.I.C., *Documente istorice*, DLXXX/12-12a.

¹²³ *Ibidem*, DLXXX/14-14a.

¹²⁴ În 1538, cei 3000 de munteni reprezentau doar 1,5%, dar la Ujvar (1664) se aflau 10000 de moldo-munteni, din cei 69600 ostași, adică 14,34% (Hurmuzaki, *Documente*, vol. IX, p. I, p. 221-222). La 1683, ambasadorul Imperiului habsburgic, Caprara, estima forțele Imperiului otoman la 288000 de ostași, din care cavaleria moldo-munteană reprezenta 6,94%, adică 12000 de soldați bine pregătiți.

¹²⁵ Sun Tzu, *op.cit.*, p. 10.

¹²⁶ M.d'Ohsson, *Tableau général de l'Empire Othoman*, vol. V, Paris, 1824.

¹²⁷ Sa'adeddin Mehmed Hodja Efendi, *Tadji-üt-Tevarih*, în *Cronici turcești*, vol. I, p. 324.

¹²⁸ Mehmed Rașid, *op.cit.*, p. 139; *Cronicari munteni*, vol. I, p. 475.

¹²⁹ Mehmed Rașid, *op.cit.*, p. 139.

¹³⁰ *Cronica Gliculeștilor*, p. 409.

adăuga, bincînțeles, dreptul la jaf. Moldo-muntenii au prădat Transilvania, în 1613, pentru a răzbuna pagubele produse de oastea lui Gabriel Bathory¹³¹. În 1658, judele Brașovului, Mihail Goldschmidt, scria despre prada grozavă făcută de turci, munteni și moldoveni¹³². Practic, orice expediție victorioasă pentru otomani putea să se soldeze cu o pradă însemnată pentru români.

Întreținerea oștilor necesita importante sume de bani, care puteau fi obținute prin vânzarea pământurilor¹³³, iar unii oșteni preferau să renunțe la drepturile lor pentru a scăpa de marșurile istovitoare și de primejdia morții pe câmpul de luptă.

În concluzie, se poate afirma că obligația de a trimite trupe în tabăra otomană servca ca un barometru cu care se măsura fidelitatea domnitorilor față de Sublima Poartă. Neîncrederea otomanilor în loialitatea forțelor române s-a menținut de-a lungul perioadei de colaborare. Participarea la expediții a însemnat o sporire a sarcinilor fiscale¹³⁴ și a atras numeroase pierderi de vieți omenești, dar teritoriul românesc a scăpat de pericolul transformării în provincie turcească.

¹³¹ Radu Popescu, *op.cit.*, p. 335.

¹³² Humuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, publicate de N.Iorga, vol. XV, p. a II-a, București, 1913, p. 1285-1286; G.Kraus, *op.cit.*, p. 555.

¹³³ C.A.Stoide, *Documente și regeste nemțene de la Dabija vodă*, Piatra Neamț, 1936, p. 28-29. Sultanii nu trimiteau bani pentru apărarea Principatelor, această obligație revenind în întregime domnitorilor (*Documente turcești*, vol. I, p. 210).

¹³⁴ În timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, pe lângă dările prin care se asigura aprovizionarea statului otoman cu produse alimentare, dar și plata obligațiilor bănești, s-a introdus și birul lefilor, sumele strânse servind la plata slujitorilor care însoțeau carele (Dinu C.Giurescu, *Anatesterul. Condica de porunci a vistieriei lui C.Brâncoveanu*, în „SMIM”, vol. V, 1962, p. 420).